

Lycka: nyckeln till en önskvärd socialpolitik - en begreppsanalys

Abstract

This essay deals with the same task that utilitarians have tried to solve for a long time, what is happiness? In the eighteenth-century utilitarians suggested that happiness should be the base for social political decisions. But the lack of definition disposed so that GDP became the measurement of happiness, which proved to be wrong when the unhappiness continued to increase. More than two hundred years later scientists came up with a new definition of happiness and new ways to measure it. And during the last decade economists have taken the discussion to a higher level.

So once again we're dealing with the same old issue, if happiness ought to be the base of social political decisions. In order to make it possible we have to review the definition and it's measurements. But also look into what social politics really are about. And that's some of the problems this essay deals with.

Keywords: Utilitarianism, GDP, Happiness, Unhappiness, Social politics

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Metod	2
1.2.1	Material	2
1.3	Disposition	3
2	Brist på lyckodefinition	4
2.1	Utilitarismen.....	4
3	Felaktig lyckodefinition	6
3.1	Tre grundprinciper för välfärdsindex	6
3.1.1	BNP – välfärdsindex	6
3.1.2	BNP – lyckomått	7
4	Vad är lycka?	9
4.1	Objektiv lycka	9
4.2	Subjektiv lycka.....	10
5	Hur mäter man lycka?	11
5.1	Neurologiskforskning.....	11
5.2	Lyckoundersökning.....	12
5.2.1	Lyckofunktion	13
6	Vad påverkar vår lycka?	15
6.1	Komparation gör oss olyckliga	15
6.2	Samband mellan aktiviteter och lycka	16
6.2.1	Interagera gör en lycklig	17
6.3	Faktorer som påverkar lyckan	18
7	Vad har vi för nytta av lycka?	19
7.1	Empirisk värderingsanalys	19
7.2	Hur kan socialpolitik påverka vår lycka?.....	20
7.2.1	Lycka som samhällsnytta	20

8	Slutsats	22
9	Referenser	24

1 Inledning

Under 1700-talets senare del föreslog utilitarister att syftet med socialpolitiken skulle vara att maximera den totala lyckan i samhället. Detta fick i sin tur nationalekonomer att utveckla teorin om *nytta* (lycka), som länge ansågs vara grunden för att kunna mäta och jämföra människors välbefinnande. En av de viktigaste observationerna man gjorde var att marginalnyttan för inkomst var högre bland fattiga än bland rika, det vill säga fattiga hade en högre tillfredsställelse av varje extra krona i inkomst. Lösningen till den allmänna lyckan skulle därför helt enkelt vara att omfördela inkomsterna (Layard 2003 s. 2). Skatterna som länge bara använts för militära åtgärder avsåg nu även att användas i fördel för de allra fattigaste, man skulle kunna säga att välfärdstaten föddes och socialpolitiken fick ett nytt ansikte.

Det var inte bara en inkomstfördelning som behövdes, utan det fanns en föreställning om att högre ekonomisk välfärd också skulle påverka lyckan på ett positivt sätt. Industrisamhället gjorde så att många av de materiella saker som vi förknippar med välfärd blev tillgängliga för fler människor. Men tillväxt i produktion innebär inte att lyckan automatiskt ökar i samhället. Ett lands totala produktionen kan man mäta genom den så kallade bruttonationalprodukten (BNP), men man kan inte ta för givet att produktionen är jämt fördelad. Vidare kan man inte heller ta BNP/invånare och tro att man fått ett välfärdsmått, vilket ofta är en vanlig uppfattning. Under efterkrigstiden har BNP/invånare haft en kraftigt tilltagande kurva, medan den genomsnittliga lyckan har gått successivt nedåt efter 1960-talet. Vilket tyder på att det krävs mer än ekonomiska aspekter för att uppnå en högre lycka i samhället. Att vi inte är lyckligare idag än för femtio år när de ekonomiska förutsättningarna har förbättrats avsevärt, tyder på att vi bör se över lyckobegreppet och ta reda på vad det är som egentligen gör oss lyckliga.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är först och främst att belysa problematiken som finns med det utilitaristiska sättet att se på lycka. Utilitarismens brist på en konkret definition av lycka gör att det blir svårt att dra några direkta slutsatser om vad som är så eftersträvanvärt. Det har i sin tur mynnat ut i en allmän uppfattning om att lycka är synonymt med välfärd. Men, som forskning på senare tid visat, är detta inkorrekt. Men det är inte bara brist på definition av lycka som har varit ett problem, man har dessutom på ett felaktigt sätt använt sig utav BNP/invånare för

att mäta denna välfärd. Därför vill jag med denna uppsats visa på en alternativ definition av lycka, som bygger på en allmän uppfattning om vad lycka är.

Genom att ge lycka ett mer precist värde, vill jag demonstrera att det är eftersträvansvärt, och borde ligga till grund för dagens socialpolitiska beslut. Precis som utilitaristerna en gång föreslog. Således är min frågeställning följande:

- Vad är lycka?

Jag har även avsikten att besvara frågan om huruvida det är möjligt att mäta lycka eller inte?

1.2 Metod

För att söka svaret på frågan har jag valt att använda mig av en *begreppsanalys*. Det jag främst kommer göra är undersöka vad som skrivits om begreppet lycka, från den utilitaristiska filosofin till dagen lyckoforskning. Sen är min avsikt att tydliggöra definitionen och om det finns flera definitioner, vilket är mitt antagande, så ska jag framhäva skillnaderna. Eftersom det inte är samma saker som gör oss lyckliga så borde det också finnas mer än ett synsätt. Vidare så vill jag undersöka om hur olika definitioner utesluter varandra, det vill säga huruvida det är möjligt att prata om en allmänlycka när vi blir lyckliga av olika skäl. Men en av de viktigaste punkterna är att utreda hur man kan operationalisera begreppet lycka och hur det kan användas inom empiriskforskning. Således kommer jag om det är möjligt ta ställning till vilken definition som bäst stämmer överens med den allmänna uppfattningen om lycka (Esaiasson m.fl. 2005).

1.2.1 Material

Uppsatsen är till huvuddel en begreppsanalys och därför består materialet av allt som jag kunnat komma över om lycka, eftersom allt i diskursen är av intresse. Således består mina källor av både primär- och sekundärmaterial i form böcker och artiklar. Givetvis så har vissa källor haft större betydelse än andra, den brittiska ekonomen Richard Layard har använts flitigt eftersom han är en av de mest betydelsefulla lyckoforskarna. Utgångspunkten har trots det varit att inget material är på förhand bättre än något annat, eftersom allt är väsentligt utifrån min metodologiska grund (Lundquist 1993 s. 107).

1.3 Disposition

För att uppsatsen ska vara lättare att följa så är den uppdelad i tre delar. Den första delen behandlar problematiken som funnits kring teorierna om lyckan. Där tar jag i kapitel 1 upp bristen på en tydlig definition inom utilitarismen och den felaktiga användningen av BNP/invånare som ett mätinstrument för välfärd i kapitel 2.

I den andra delen, som består av tre kapitel, så vill jag framhäva att ett nytt synsätt har utvecklats från mitten av 1900-talet. Kapitel 3 behandlar synen på lycka, som jag valt att kalla objektiv- och subjektivlycka. Enkelt förklarat så är skillnaden mellan dessa, möjligheten att bedöma lyckan som utomstående individ. Hur man sedan mäter dessa olika definitioner av lycka tar jag upp i kapitel 5. Vidare så tar jag upp faktorer som påverkar vår lycka i kapitel 6.

I den tredje och sista delen, som utgörs av kapitel 7, för jag ett resonemang kring om man bör beakta lycka i socialpolitiska beslut. Diskussionen är uppbyggd på resonemangen från de tidigare kapitlen.

2 Brist på lyckodefinition

Som jag nämnde i inledningen så ville utilitaristerna i slutet av 1700-talet förändra socialpolitiken. Man ansåg att lycka var något som alltid skulle vägas in vid olika beslut. Den person som vi kanske mest förknippar med utilitarismen är Jeremy Bentham och då mest för sin berömda princip: ”största möjliga lycka åt största möjliga antal människor”. Det finns väl ingen som kunnat undgå detta citat som är så dominerande för utilitarismen, men vad menar han egentligen med lycka? Svaret på den frågan är central för att förstå Benthams princip. Trots det så finner man ingen riktig definition inom den utilitaristiska läran. Avsikten med det här kapitlet är att belysa just den bristen och ge en allmän överblick av den utilitaristiska filosofin. John Stuart Mill menade att ett vanlig misstag var att skilja på nytta och lycka, därför kommer begreppen att användas synonymt (Mill 2003 s. 13).

2.1 Utilitarismen

Utilitarismen är en moralfilosofi som härstammar från konsekvensialismen, det vill säga en teori om huruvida man kan rättfärdiga somliga handlingar och förkasta andra. Själva grundtanken är att en handling endast kan vara rätt eller fel beroende på konsekvenserna. Det är viktigt att poängtera att det är konsekvenserna med hänsyn till människors välfärd som är det viktiga, vilket utilitaristerna mäter i lycka. Man skulle kunna uttrycka det som att en handling endast är moraliskt riktig om den åstadkommer det största överskottet av lycka, i förhållande till smärta, av alla möjliga handlingsalternativ (Sjölin 2005 s. 20). Redan här kan man se problem med den utilitaristiska läran eftersom möjligheterna att förutspå konsekvenserna av ens handlingar inte är en enkel uppgift, om ens möjlig. Ur ett socialpolitiskt perspektiv så skulle det innebära att man först i efterhand kan bedöma om ett beslut varit korrekt och då bara om det ökat den totala lyckan i samhället (Tännsjö 2003 s. 24).

De första förespråkarna av utilitarismen Jeremy Bentham (1748-1832) och James Mill (1773-1833) var så kallade *hedonister*, vilket innebär att de ansåg att lyckan bestod av ett mentalt tillstånd som lust, välbehag och njutning. De menade att dessa värden var *intrinsikala*, det vill säga att de hade ett positivt egenvärde. På motsvarande sätt så har värden som olust, lidande och smärta ett negativt egenvärde. Kan ett samhälle byggas på någon sorts inre känsla och hur skulle man i så fall mäta den? Utilitaristerna var medvetna om mätproblematiken när det inte finns någon konkret definition av lycka. Men de menade att man ändå kan ge denna välfärd en kvantitet som rent teoretiskt kan mätas, annars skulle man inte

ens kunna jämföra folkmorden i Rwanda med en cykelolycka i Sverige (Ahlenius 2004 s. 18f). Därför använder man sig utav termen *nytta* (från latinets utilitas) som ett mått på lycka. En invändning är hur man ska mäta något i teorin som inte går att mäta i praktiken, att argumentera för ”teoretiskt nyttiga handlingar” är inte så enkelt. James Mills son John Stuart Mill (1806-1873) som var sin fars och Benthams lärjunge, definiera lycka på följande sätt: ”Med lycka avses lust och frånvaro av smärta, med olycka smärta och avsaknad av njutning” (Mill 2003 s. 14). Ifall det ska vara grunden för dagens socialpolitik är jag nog inte ensam om att se problemet med den allt för vaga definitionen. Man kanske måste överväga möjligheterna att det kanske inte går att mäta lycka, det kanske bara har en filosofisk betydelse i uppsatsskrivande eller bland människor som får betalt av staten för att sitta bakom ett skrivbord.

Utilitaristerna ansåg att man med hjälp av olika handlingskalkyler kunde mäta, åtminstone rent teoretiskt, vilket handlingsalternativ som ger den högsta totala nyttan (kalkylen påminner om lyckofunktionen som jag tar upp på s. 13). Problemet med lyckans oklara precisering påverkar även olika grenar inom utilitarismen. Som jag nämnde tidigare så menade hedonisterna Bentham och Mill att det är välfärden i form av mentalt tillstånd som ska maximeras. Men de flesta utilitaristerna är så kallade preferensutilitarister och de anser istället att det är människornas önskeuppfyllelse som ska maximeras. Dessa önskningar skulle kunna vara det som sedan får oss att känna lycka. Svaret på om det är sina egna eller andras preferenser som då ska maximeras varierar, men de flesta skulle nog säga att nyttomoralen är opartiskt. Det innebär att det ger lika stor nytta oavsetts vems önskemål man tillgodoser och så länge det bidrar till en ökning av den totala nyttan så kan en handling rättfärdigas (Badersten 2006 s. 114f).

3 Felaktig lyckodefinition

I förra kapitlet kunde vi se de svårigheter som det för med sig när man inte riktigt har någon konkret innebörd på ett visst värde. Man vet inte riktigt vad det är man vill uppnå eller hur det ska kunna mätas. När den utilitaristiska filosofin tog sin prägel så var inte samhällets ekonomiska förutsättningar de bästa, kanske var just det som gav människorna tron om att en bättre ekonomisk välfärd skulle göra dem lyckligare. Som vi märkt så är det inte lätt att veta hur saker och ting ska mätas, därför har BNP/invånare utgjort grunden för att mäta den lycka man hoppades uppnå. Forskning idag har visat att det inte finns något direkt samband mellan lycka och pengar vilket jag ska visa i ett senare kapitel. Här ska jag istället belysa problematiken med att felaktigt använda sig utav BNP som välfärdsindex och lyckomått.

3.1 Tre grundprinciper för välfärdsindex

För att ett mått överhuvudtaget ska kunna gå under benämningen välfärdsindex så krävs det att de uppfyller tre grundprinciper. Den första principen är *helhetsperspektivet* vilket innebär att man breddar välfärdsbegreppet genom att utöver de ekonomiska aspekterna, ha med ickeekonomiska; såsom utbildning, arbetsmiljö, hälsa, socialt nätverk, fritid, politiskdeltagande, rättssäkerhet, solidaritet, kön, etnicitet etc. Dessa aspekter har varit grundläggande för välfärdsforskningen sedan 1950- och 1960-talet. Den andra är *mikroperspektivet* som tar hänsyn till människornas individuella egenskaper, tex. läskunnighet. Det tredje är *fördelningsperspektivet* vilket innebär att man tar större hänsyn till de sämst ställdas levnadsförhållande. Vidare får fattigdom och socialexkludering en mycket större betydelse i sammanräkningen av ett välfärdsindex (Vogel & Wolf 2004 s. 8).

3.1.1 BNP – välfärdsindex

Lika länge som det har funnits statsbildningar har man funderat kring olika mått på nationalräkenskapen. Det var först främst av militära skäl. Under krigstider var det viktigt att veta hur mycket skatteinkomster man kunde få in till staten. Därav var det viktigt att ha en uppfattning om den totala produktionen eller inkomsten i den nationella ekonomin (Sandelin 2005 s. 13). Det mått som är intressant för den här uppsatsen är bruttonationalprodukten (BNP). Hur räknar man då ut BNP? Man kan räkna ut BNP på följande sätt – utgiftsmetoden, produktionsmetoden och

inkomstmetoden. Men alla ger snarlika svar, det vill säga värdet av ett lands totala konsumtion av produkter och tjänster plus värdet av bruttoinvesteringar plus värdet av exporten minus importen under vanligtvis ett år. Även om alla metoder ger samma resultat så använder man oftast utgiftsmetoden på grund av tradition och datatillgång (Ibid. s. 30ff).

Vanligtvis brukar man använda sig utav BNP/invånare för att mäta länders utvecklingsgrad. Ett mått som man får genom att dela ett lands BNP med antalet invånare. Men det är långt ifrån ett tillförlitligt mått eftersom det inte finns något som säger att ett lands levnadsstandard ökar bara för att BNP/invånare gör det. BNP/invånare är således bara ett genomsnittligt mått på produktionskapaciteten per person i ett visst land. Som vi kan se uppfyller BNP/invånare inga utav de tre kriterierna – helhet, mikro och fördelning (Vogel & Wolf 2004 s. 8). Därför kan det inte heller klassas som ett välfärdsindex.

3.1.2 BNP – lyckomått

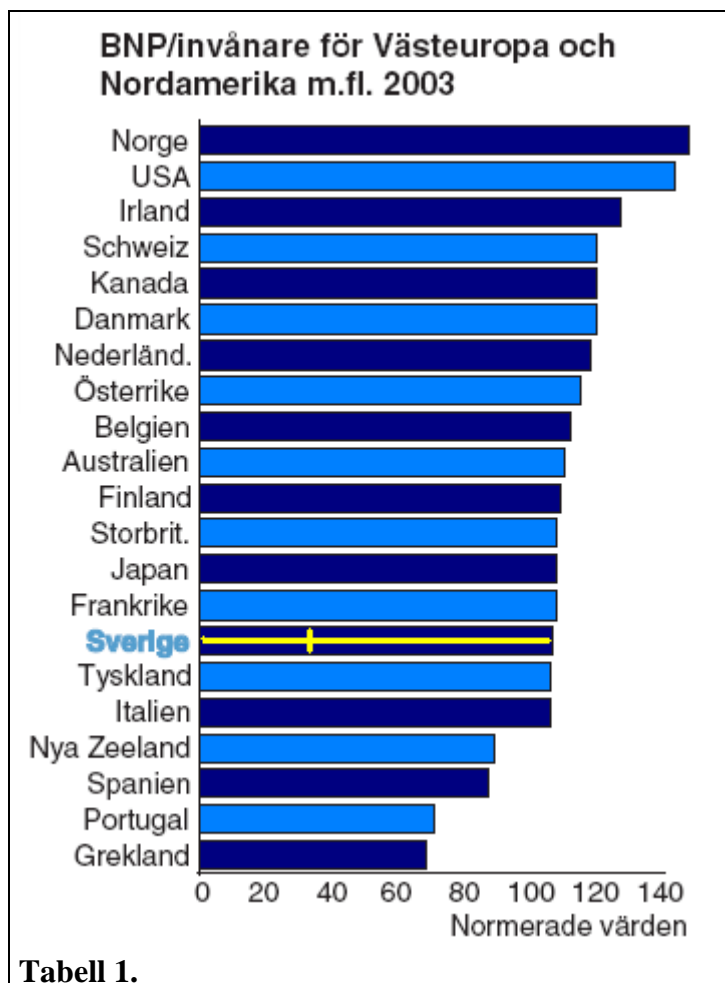
Som vi såg i förra stycket så finns det mycket som gör att det blir svårt att använda sig utav BNP/invånare som ett välfärdsindex, men utesluter det automatiskt lyckomått? Det finns forskare som hävdar att BNP är en pusselbit i välfärdsbegreppet och BNP-måttet ändå har egenskaper som man skulle kunna använda för att mäta lycka. En del av de varor och tjänster som produceras är livsnödvändiga och en förutsättning för att vi överhuvudtaget ska kunna bli lyckliga. BNP indikerar också den ekonomiska aktiviteten inom landet och ser man till de timmar som människan tillbringar på sitt arbete så bidrar det i allra högsta grad till socialisering, som i sin tur kan bringa lycka. Produktionen av varor och tjänster i ett land är oftast också förenat med avlönat arbete och mäter man välfärd i köpkraft så kan mycket väl BNP-måttet vara användbart för att mäta lycka (Sandelin 2005 s. 87ff).

Invändningar mot det ovannämnda är många och forskarna som hävdar det motsatta är desto fler. Det är inte alltid självklart att bara för att fler människor anser något så är det rätt. Men i detta fall handlar det om att maximera lycka för så många som möjligt och man bör då ta hänsyn till flertalet. Lyckoforskarna är ganska överens om att vi inte blir lyckligare efter att vi tillfredställt våra basbehov – mat, kläder och hushåll. Om vi inte blir lyckligare när man tillgodosett oss med en viss mängd varor, varför fortsätter man då producera? Idag producerar ju färre människor mycket mer än tidigare, vilket ofta är förenat med stress, övertid och inarbetade lunchraster. Den höga pressen från arbetsledningen för att bättre resultat gör att inte alltid arbetsplatsen bidrar till den individuella lyckan, vilket man också kan se på ökade sjukskrivningar (Ibid.).

Låt oss gå tillbaka till den utilitaristiska grundidén, största möjliga lycka åt största möjliga antal. Då är problemet att BNP/invånare inte tar hänsyn till ett sådant tänkande, det är till och med så att det ibland är någras lycka och andras olycka. För att ge ett konkret exempel så kan vi ta ett företag som Bofors som kan bidra till en ökad BNP i Sverige samtidigt som dess produkter kan missgynna ett annat land. Detsamma gäller företag som förorenar, när reningsföretag ska rensa

upp efter dem så bidrar det till att öka ett lands BNP. Vidare så bidra även vanliga olyckor till ökad BNP, oavsett om du råkar ta sönder en glasruta eller om du får åka ambulans (Aronsson 2003). Ett annat problem är att BNP inte tar hänsyn till varken hushållsarbete eller svartarbete.

En intressant jämförelse är mellan BNP/invånare och World Database of Happiness. Tabell 1 visar de länder som den högsta BNP/invånare (Vogel & Wolf 2004 s. 10). Och det är inte samma länder som vi kan se i tabell 2 (s. 13). Danmark och Schweiz finner man ganska högt på listan, men Malta är inte ens med. Det kan bero på två saker som inte utesluter varandra, ett att BNP/invånare-måttet inte är tillräckligt för att mäta välfärd, eller två att det inte finns en direkt koppling mellan välfärd och lycka.

4 Vad är lycka?

Filosofin har alltid haft en mycket stor betydelse i vårt samhälle och under många århundraden så var det vårt ända sätt att närma oss sanningar. Detta gällde, som vi såg i kapitlet om utilitarismen, även lycka. Men i mitten av 1900-talet så började man närma sig begreppets definition genom olika surveyundersökningar (strategi som syftar till att göra en kartläggning av det man undersöker). Jag kommer i det här kapitlet redogöra för två sätt att definiera lycka, det ena är objektivt och det andra är subjektivt. Skillnaden på dessa är huruvida det finns möjligheter för en utomstående person att dra slutsatser om någons individuella lycka. Jag vill poängtera att min avsikt är att uppmärksamma olika synsätt och där inget på förhand är bättre än något annat. Men det utesluter inte att man kan ha invändningar och att det faktiskt finns definitioner som är lämpligare än andra.

4.1 Objektiv lycka

Objektiv lycka har och göra med de egenskaper som vi gemensamt sätter på lycka. Exempel på sådana egenskaper kan vara att en människa ler när den får blommor eller att två kära människor går runt hand i hand. Det handlar helt enkelt om den uppfattning som vi har om lyckliga människor eller vad som gör folk lyckliga och som på något sätt också överstämmer med verkligheten. En vanlig uppfattning är just att ett begrepps definition bygger på den föreställning som vi har om dem, motsatsen skulle kunna leda till stora problem. Låt oss ta en fågel som exempel, vad skulle hända om vi helt plötsligt gav den en helt ny innebörd? Helt plötsligt så hör du någon prata om fåglar men i själva verket så menar hon hundar. Det skulle onekligen leda till en hel del missförstånd och detsamma gäller lycka.

Det finns egenskaper som vi kan betrakta från avstånd som tex. ett leende, men de finns andra egenskaper som att hjärnan tar emot de rätta signalerna från hjärta, hud och muskler. När vi upplever känslan av lycka så reagerar ofta kroppen med att bli lite varmare, håret på armarna reser sig, man får gåshud och hjärtat slår lite fortare (Haag 2005). Detta är en reaktion som nästan alla kan associera till som vid något tillfälle känt lycka. Genom att berätta och jämföra våra upplevelser så får vi en objektiv bild av vad lycka innebär. Precis som exemplet med fågeln, begreppen skapar instrument för vår vardag. Samma sak gäller värden som lycka och även om vi inte blir lyckliga av samma saker så vet vi åtminstone vad vi menar. Att ge en medicinsk förklaring kan ibland underlätta vår förförståelse. I nästa kapitel kommer jag därför att gå närmare in på hur man gör för att mäta den objektiva lyckan.

4.2 Subjektiv lycka

Den subjektiva lyckan grundar sig i de egenskaper som vi tillgav lyckan i det förra avsnittet, men utöver det så handlar det om vad som skapar de reaktionerna i kroppen. Självklart skiljer det sig åt mellan olika individer, vad som gör mig lycklig behöver inte alls göra någon annan lycklig. Somliga blir lyckliga av att utöva en idrott andra av att gå en runda i parken. Den subjektiva lyckan är den individuella synen på vad som gör en själv lycklig, det vill säga vad som får ens kropp att bli lite varmare, hjärtat att slå lite fortare, ge en gåshud och få håren att resa sig. Således är det individuella aspekter som skiljer subjektiv lycka från objektiv lycka, det handlar helt enkelt om vad man själv tycker och tänker. Vidare så delar många kanske samma uppfattning och det skulle kunna vara grunden för en mer konkret lyckodefinition.

Idag definierar man lycka som *i vilken utsträckning en individ bedömer sin sammantagna livskvalitet på ett positivt sätt*, det vill säga lycka är ett sinnestillstånd som avgör i vilken utsträckning individen tycker om det liv hon lever (Lind 2005 s. 33). Genom att vara medvetna om vad som gör oss lyckliga så kan vi till viss mån välja att leva vårt liv därefter, men självklart så finns det hinder. Om man känner sig lycklig genom att gå runt i parken hela dagen, så kan ett hinder vara att man måste arbeta för att ha råd att äta. Vidare kan det också vara så att man på jobbet inte kommer överens med sina arbetskolleger. Då får man göra en bedömning huruvida man anser att de timmar man fick i parken överväger de timmar man är på jobbet och då se hur lycklig man är i det stora hela. Även om den subjektiva lyckan är intressant att utforska för att se vad som händer med vår kropp så försöker lyckoforskarna studera den subjektiva lyckan och finna svaret på vad det är som gör oss lyckliga.

Det är ingen enkel uppgift att finna ett gemensamt svar på en högst individuell fråga. Därför har det också riktats hård kritik mot den typen av undersökningar, där man försöker finna någon slags medelvärde. Låt oss säga att vi har tre bollar som tillsammans väger 1200 gram, det ger oss ett matematiskt medelvärde på 400 gram. Men i verkligheten så är det ingen av bollarna som väger 400 gram, hur kan man då dra några direkta slutsatser om bollarna? (Jung 1996 s. 19). Samma problem står man inför när man ska jämföra individers lycka.

5 Hur mäter man lycka?

Hur man mäter lycka är precis som definitionen ingen självklarhet. Vår första intuition skulle nog säga att den överhuvudtaget inte är möjligt att mäta, av den enkla anledningen att de flesta utav oss har uppfattningen att lycka inte är ett sinnestillstånd som vi kan betrakta på ett objektivt sätt. Människan kan vara lyckliga på många olika sätt, anledningen till vår lycka kan variera, det är svårt att jämföra olika individers lycka etc. Men trots vår uppfattning om lyckans mätbarhet så frågar vi varandra alltid hur vi mår, skulle då inte svaren vi ger utgöra grunden för våra mätverktyg? Lyckoforskarna skulle svara ja på den frågan, medan andra kanske skulle säga att det är vår jakt på lycka som får oss att ställa sådana frågor. I Japan skulle man aldrig ställa en sådan fråga om man inte har vetskap om att den andra varit sjuk. Det finns trots allt neurologiska bevis för att lycka på något sätt går att mäta. Både de medicinska bevisen och lyckoforskningen kommer att undersökas i detta kapitel.

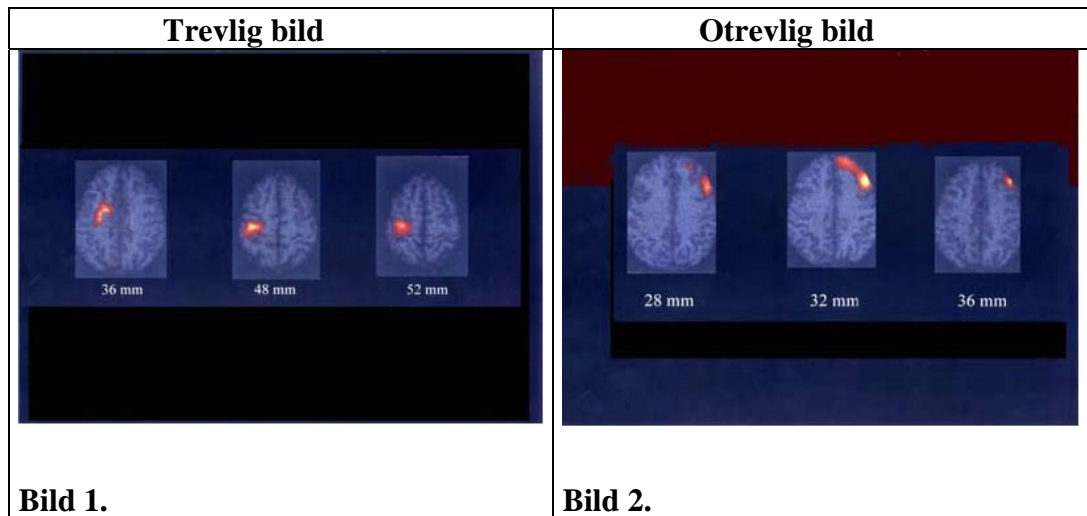
5.1 Neurologisk forskning

Den objektiva lyckan som diskuterades i förra kapitlet skulle man kunna mäta genom att ta temperaturen på kroppen eller bara bevittna när vi får gåshud och håren reser sig. Men det kanske inte är så lätt att jämför vem som blev varmest, fick mest gåshud eller vems hår som reste sig högst. Därför har man genom den neurologiska forskningen utvecklat flera sätt att mäta lyckan. Men innan man utför några medicinska undersökningar så krävs det att man svarar på en rad frågor kring den individuella lyckan för att vara säkra på att det finne en koppling till resultaten.

Det enklaste är utföra *elektroencefalografi* (EEG) och mäta den elektriska aktiviteten i hjärnbarken. Man utför ett sådant test genom att klistra elektroder i ett ruttmönster på skalpen. Resultaten av testen har påvisat positiva reaktioner i hjärnans vänstra del och negativa i den högra. Ett mer pålitligt sätt är att mäta flödet av syre i som ersätter energin i den elektriska aktiviteten, vilket man kan göra med en *funktionell magnetresonans tomografi* (fMRI). Om man har längre tid så kan man även utföra en så kallad *positronemissionstomografi* (PET) och då mäter man blodflödet genom radioaktiva isotopers sönderfall. Alla dessa ger goda korrelationer mellan rapporterad lycka och hjärnundersökning (Layard 2003 s. 8).

Bilderna (nästa sida) visar resultatet av ett MRI-test när människa får se två olika bilder, en trevlig och en otrevlig. De ljusa partierna visar syreflödet i hjärnan, som man kan se så aktiverar den trevliga bilden den vänstra hjärnhalvan

och den otrevliga den högra (Ibid. s. 9). Processen är den samma när man mäter lycka vilket är ett bevis för den objektiva mätningen.

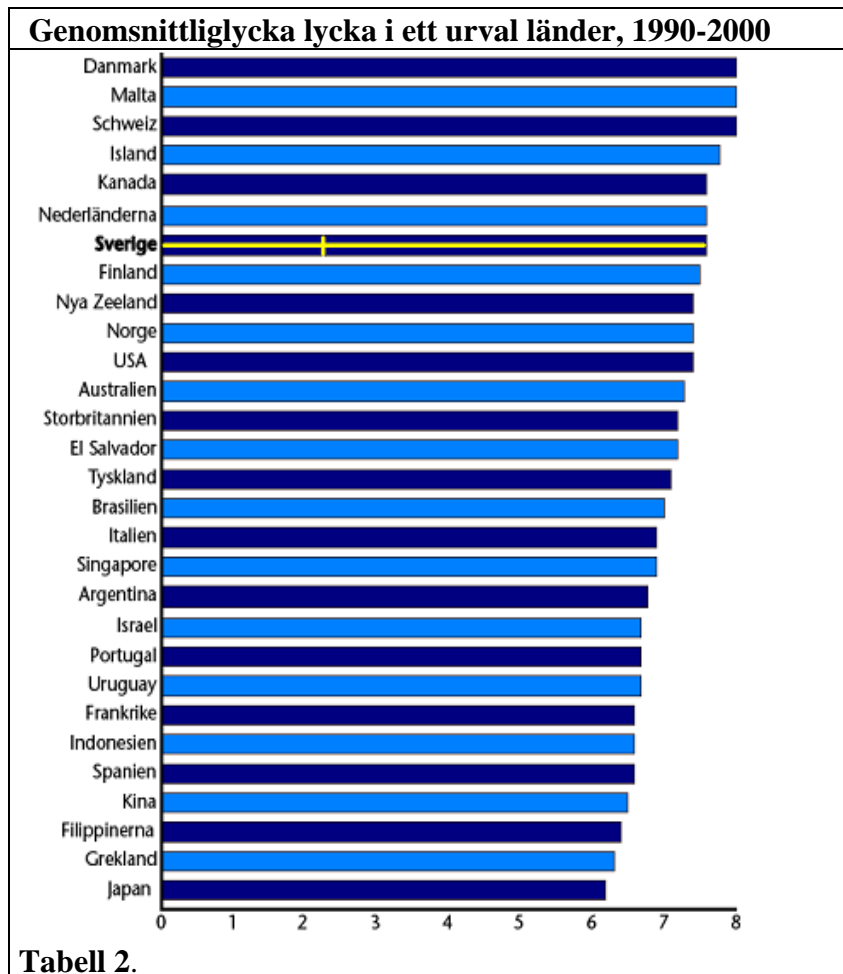
5.2 Lyckoundersökning

Att mäta den subjektiva lyckan skiljer sig markant från den objektiva, man får helt enkelt gå på individens ord. När vi talar om färger så tar vi för givet att alla ser dem på samma sätt trots att vi vet att vissa människor är färgblinda, varför skulle det behöva vara annorlunda när det istället handlar om lycka? Det behöver det inte vara enligt lyckoforskarna eftersom deras forskning grundar sig på svaren de får när det ställer frågor om individers lycka. Precis som i vilken annan statistiskundersökning så gör man ett urval av en population som alla besvarar den fråga som man har för avsikt att undersöka. En vanlig utformning av frågorna i en lyckoundersökning är: Allting sammantaget, skulle du säga att du är (A) väldigt lycklig (B) ganska lycklig (C) inte särskilt lycklig (D) inte alls lycklig? (Layard 2005 s. 13).

Men hur trovärdiga är dessa undersökningar kan man ändå fråga sig? Eftersom lycka är ett subjektivt begrepp så medföljer det också en del metodologiska komplikationer. Har Lyckobegreppet samma innebörd i olika kulturer? Hur påverkas det över en längre tid? Kan människan ge meningsfulla svar? Vill de överhuvudtaget svara? Kan man jämföra svaren mellan individer? Hur påverkas svaren av olika skalor? Som ni ser är frågorna många och har under många år varit svåra att besvara. Av den orsaken har man inom ekonomin förhållit sig kritisk till att genomföra subjektiva omdömen. Men på senare år har man kunnat påvisa att reliabiliteten, validiteten och konsistensen har ökat i de metodologiska undersökningarna. Vidare så har det medfört att ekonomerna fått upp ögonen för individen faktiska beteende och därför allt oftare ger sig in på psykologins, sociologins och filosofins område (Lind 2005 s. 33).

Tabell 2 (nästa sida) visar en sammanställning av den genomsnittliga lyckan i ett urval av länder, efter att man frågat människor i över 90 länder hur lyckliga de

känner sig på en skala mellan 1-10 (Landgren Möller 2005 s. 13, World Database of Happiness).

5.2.1 Lyckofunktion

Den första att trotsa kritiken om de subjektiva omdömena och som gjorde ett tappert försök att etablera lyckoforskningen inom ekonomin var professorn Richard Easterlin. Men få följde hans exempel, det var först på mitten 1990-talet som ekonomerna började intressera sig i en något större skala. Det största erkännandet var när ett nummer av *Economic Journal* från 1997 ägnades helt åt lyckoforskningen, därefter har utbudet av vetenskapliga artiklar och böcker ökat i rask takt. Forskningen har främst varit empirisk och inriktad på att finna de variabler som kan förklara individens lycka (Lind 2005 s. 34).

I dagsläget utgår lyckoforskarna från att följande lyckofunktion faktiskt existerar:

$$r = h(u(y,s,z,k,m,t)) + e$$

r utgör svaret på en fråga om lycka, u är individens sanna lycka, h är en funktion som relaterar till den faktiska lyckan till den besvarade, y är ekonomiska

faktorer (individuella och aggregerade), s är personlighetsfaktorer, z är socialdemografiska faktorer, k är kontextuella faktorer, m är institutionella faktorer, t är tidsperioden och e är feltermen (Ibid.).

6 Vad påverkar vår lycka?

Enligt lyckoforskarna så är det inte pengar som gör oss lyckliga, de behövs endast för att mätta basbehoven (Wallis 2005 s. 2). Det är inte heller en hög IQ som man skulle kunna tro om man läser mellan raderna i John Stuart Mills bok "Utilitarismen". Sociologiska studier har påvisat att det inte finns någon direkt koppling mellan ålder och lycka, även om det finns grupp forskare som menar att lyckan tenderar att öka med åldern. Oftast så är majoriteten av befolkningen lyckligare än minoritetsgrupper. Från ett könsperspektiv så kan man finna aningen högre lycka bland kvinnor. Att vara väluppfostrad har heller ingen större betydelse (Lind 2005 s. 35). Även om man kan finna några små indikatorer på en högre lycka inom somliga områden så är det inte i den utsträckningen att det skulle vara svaret på frågan, vad är det då som påverkar våran lycka både negativt och positivt?

6.1 Komparation gör oss olyckliga

Att inte pengar gör oss lyckliga är nästan alla lyckoforskare överens om, men problemet med pengar är mer komplicerat än så. Det är inte direkt mängden pengar där rör sig om, för skulle alla ha samma lön kanske det skulle vara annorlunda. Låt oss säga vi frågar en grupp människor vilken utav två världar de skulle föredra, en där du tjänar 500 kr om dagen och alla andra 250 kr eller en där du tjänar 1000 kr om dagen och alla andra 1250 kr, skulle de flesta välja de första alternativet (Layard 2005 s. 41f). Tråkigt nog är det inte hypotetiskt utan snarlika undersökningar har man gjort. Vad kan det då bero på? Trots att det andra alternativet innebär dubbelt så hög dagslön så är man ändå inte nöjd, problemet är att vi vill ha mer pengar i förhållande till andra.

Det behöver inte bara handla om kontanter, man kan även byta faktorn lön mot semesterveckor och resultatet skulle bli det samma. Om vi befinner oss i ett villaområde där de flesta har ungefär samma lön så blir människor olyckligare av att grannen köper ny bil eller klipper gräsmattan. Även om man var ganska lycklig framtill att grannen kom hem med den nya bilen, knäppte upp skjortan och började klippa gräset. Vi lever i en tävlingsinriktad värld och att jämföra oss med andra gör en olycklig såvida du inte själv har det lika bra. Det handlar mest om att skilja sig från mängden, för när alla har klippt gräset och kör runt i samma fräcka bil så återgår man till den ursprungliga lyckan. Man kan se samma mönster över allt i samhället, för att ta ytterligare ett exempel kan vi ta OS-medaljörerna. Silvermedaljören är olycklig för att han jämför sig med personen som fick guld

och bronsvinnaren är lycklig eftersom han jämför sig med de som inte fick någon medalj alls (Ibid. s. 42ff).

Problemet med att söka efter nya, större, bättre och roligare ting är att man väldigt lätt vänjer sig vid det. Låt oss ta exemplet att du köper en ny, bättre bil. Då kommer du ganska snabbt vänja dig vid alla finesserna, köregenskaperna, bekvämligheten etc. Skulle du sedan av någon anledning behöva gå tillbaks till din gamla bil kommer du vara olyckligare än vad du var tidigare med samma bil. Men det är inte så att lyckan eskalerar med den nya bil utan med tiden kommer lyckan sakta avta, precis som den gjorde med den gamla bilen. Inom psykologin kallas detta fenomen för *adaption*. När du vänjer dig vid prylar så kan man endast stimulera lyckan genom att köpa nya grejor hela tiden. Detta är en del av konsumtionssamhället och de som gör reklamerna är mycket väl medvetna om det (Ibid. 48f).

6.2 Samband mellan aktiviteter och lycka

Vår lycka påverkas främst av de vardagliga sysslorna. Det är som med allt annat i livet, allt är inte roligt. Mycket som många av oss uppfattar som mindre trevlig, tex. städning, tvättning och matlagning, är saker som måste göras. Men det är kanske också dessa saker som får oss att uppskatta andra saker och som får oss att känna oss lyckliga. Det är ju trots allt så att man kan få för mycket av det goda och istället så kan det få en omvändeffekt.

Även om det finns kritik riktad mot statistiska undersökningar och abstrakt kunskap som menar att det förmedlar en orealistisk världsuppfattning, så kommer jag visa statistik som tyder på att olika aktiviteter påverkar vår lycka olika mycket (Jung 1996 s. 21). Resultaten bygger på en undersökning som gjordes i USA där man bad 900 arbetstagande kvinnor att noggrant rapportera sina vardagliga sysslor, samt hur dessa påverkade deras lycka. Tabell 3 är resultatet av den undersökningen (Layard 2005 s. 15).

Lycka i olika aktiviteter		
Aktivitet	Genomsnittlig-lycka	Genomsnitt h / dygn
Sex	4.7	0.2
Interagera	4.0	2.3
Koppla av	3.9	2.2
Be/dyrka/meditera	3.8	0.4
Äta	3.8	2.2
Motionera	3.8	0.4
Titta på TV	3.6	2.2
Shoppa	3.2	0.2
Laga mat	3.2	2.2
Prata i telefon	3.1	0.4

Ta hand om barnen	3.0	1.1
Data/e-post/surfa	3.0	2.5
Hussysslor	3.0	1.1
Arbeta	2.7	6.9
Pendla	2.6	1.6

Tabell 3.

Resultaten visar att det som gav den högsta lyckan var sex och det som gav lägsta lyckan var att pendla. Men det som är intressant med den här undersökningen är att arbeta, den aktivitet som man ägnar mest tid åt hamnade näst längst ned. Det visar tydligt att för de flesta individer så är det inte arbetet som gör dem lyckliga, som samhället gärna vill göra gällande. Kanske beror det på att man misstolkar studier kring arbetslöshet, men dessa två forskningsområden ska inte förväxlas. Att vara arbetslös kan inte jämföras med att vara olycklig på sin arbetsplats, det är två vitt skilda saker. När en individ är arbetslös så innebär det att hon blir exkluderad från den stora massan som faktiskt har ett arbete och som jag nämnde tidigare så har minoriteter en tendens att vara mindre lyckliga. När man förlorar sitt arbete så påverkar det även ens inkomst negativt och att hamna på en lägre nivå än tidigare minskar vår lycka avsevärt.

Projektet visade dessutom att lyckan har en tendens att öka under dagen, bortsett från eftermiddagen då kurvan sjunker något. Utifrån det kan man dra några enkla slutsatser, de flesta är inte morgonmänniskor och de lyckligaste timmarna på dygnet spenderar man utanför sitt arbete.

6.2.1 Interagera gör en lycklig

Att människor är sociala varelser är väl ingen nyhet, det mesta vi gör, gör vi tillsammans med någon annan. Det är kanske också därför man inte blir så överraskad att man finner Interagera på en andra plats (på tabell 3). Men det handlar inte bara om att interagera, alla slags individer påverkar ens lycka olika mycket, vilket framkommer tydligt i tabell 4 (Layard 2005 s. 16).

Lycka av att interagera med olika individer		
Interagera med	Genomsnittlig-lycka	Genomsnitt h / dygn
Vänner	3.7	2.6
Släktingar	3.4	1.0
Make/partner	3.3	2.7
Barnen	3.3	2.3
Klienter/kunder	2.8	4.5
Medarbetare	2.8	5.7
Ensam	2.7	3.4
Chefen	2.4	2.4

Tabell 4.

Man kan se att människor hellre är ensamma än att behöva interagera med chefen, då det är kanske han eller hon som är anledningen att man inte trivs på sin arbetsplats. Men även klienter/kunder och medarbetare kommer långt ner på listan. Fast det som överraskar mig mest är att vänner har större betydelse för lyckan än vad familjen har. Självklart så är det högst individuellt, men resultatet är trots allt den genomsnittliga lyckan av de tillfrågade.

6.3 Faktorer som påverkar lyckan

De vardagliga sysslorna har alla en viss betydelse för huruvida vi känner oss lyckliga eller inte. Följande faktorer är rangordnade efter vad som påverkar vår lycka mest: familjerelation, ekonomisksituation, arbete, samhälle och vänner (Layard 2005 s. 62f).

Familjerelationen har den största effekten på vår lycka, det vill säga om allt funkar som det ska inom familjen så är det större sannolikhet att du är lycklig. För att sätta det i perspektiv till den ekonomiska situationen så har en skilsmässa dubbelt så hög inverkan än att förlora en tredjedel av lönen. Men om man ser det mer ur ett individuellt perspektiv så löper också människor som är olyckliga i allmänhet större risk för skilsmässa. Blir man ensamstående efter att ens respektive avlidit så har det betydligt högre inverkan än vid skilsmässor. De första åren som gift är ofta de lyckligaste, sen avtar det i de flesta fallen. Vidare så avtar ofta också smärtan av en skilsmässa efter ett par år. Gifta människor är oftast lyckligare än ogifta, men om man gifter om sig uppnår man sällan samma lycka som första gången (Lind 2005 s. 35).

Förutom familjen så behöver vi något annat för att ge livet en mening. Arbetet ger många känslan av att det bidrar med något till samhället förutom att den ger oss en inkomst. De flesta människor har en kreativ sida som tycker om att ta sig an uppgifter och slutför dem. Men det finns även en social aspekt som försvinner om du skulle bli arbetslös. Därför tar det väldigt hårt på individer som blir arbetslösa, de ovan nämnda tar ofta hårdare än själva inkomstförlusten vilket ofta ekonomer glömmer. Sen finns det ju statistik som visar att lyckliga människor oftare blir anställda, vilket tyder på att det är viktigt att försöka uppnå en högre, allmän lycka i samhället. Arbetet är en del av det samhälle som formar dig och som bidrar till att skapa vänskapliga relationer mellan människor, som är mycket viktig för den individuella lyckan. Även om man får de flesta vänner vid tidig ålder, så tillkommer det nya hela livet (Layard 2005 s. 67ff.).

7 Vad har vi för nytta av lycka?

Fram till nu har vi sett de problem som funnits kring lyckodeinitionen, hur man resonerar kring begreppet idag och vad som kan påverka vår lycka. Då kvarstår bara frågan, vad har vi för nytta av all kunskap om lycka? Kan det komma något gott utav det? Min uppfattning är, precis som utilitaristerna en gång ansåg, att den bör användas som grund för socialpolitiska beslut. Problemet för 200 år sedan var att man saknade en mer konkret definition på lycka, vilket mynnade ut i att man kämpade för en bättre ekonomisk välfärd. Självklart kan man ha invändningar mot om politiker bör ta beslut för att gör oss lyckliga? Men tänk dig då en omvänd situation, att politikerna skulle ta beslut som gör oss olyckliga, är det ett önskvärt samhälle?

7.1 Empirisk värderingsanalys

Det naturalistiska argumentationen grundar sig på empirisk fakta, på liknande sett utgör *empirisk värderingsanalys* grunden för en normativ argumentation. Vidare så ger det möjlighet att diskutera huruvida man bör ta hänsyn till lycka i socialpolitiken. Grundtanken med den empiriska värderingsanalysen är att en normativ analys bör byggas på människors värderingar (Badersten 2006 s. 146). Den här uppsatsen är inte en normativ analys i egentlig mening, men de empiriska bevis som jag har presenterat kring lycka ska användas för kunna dra en normativ slutsats.

Empirisk värderingsanalys handlar om att komma fram till det önskvärda genom det empiriska. Men vad som skiljer den åt från en naturalistisk argumentation är att den inte finns något som är rätt eller fel. Den grundar sig snarare på de värderingar som de flesta människor har, men som inte på något sätt egentligen skulle behöva vara riktiga. Värderingar kan variera mellan individer, mellan olika grupper och med tiden (Ibid.). Precis så är det också med lycka, uppfattningen är inte samma nu som för 200 år sedan och det är inte heller givet vad som gör oss lyckliga, men ändå finns det en strävan efter att bli lyckligare som delas utav de flesta. Således kommer människors uppfattning om att lycka är något som är önskvärt utgöra den normativa argumentationen.

7.2 Hur kan socialpolitik påverka vår lycka?

Socialpolitik syftar till de direkta eller indirekt statliga åtgärder som ger ett lands medborgare skäliga levnadsvillkor, det vill säga öka antalet bostäder, se till att det finns skolor, öka arbetstillfällena, ordna daghemsplatser, ge en mänskligare kriminalvård, ordna allmänsjukvård etc. Som vi kan se är socialpolitiken nära besläktad med välfärdssamhället. Att staten skapar förutsättningar för att vi ska må bra påverkar vår lycka på ett positivt sätt. De politiska verktygen som gör detta möjligt är inkomstfördelning och att garantera varje individ en lägsta nivå av sociala tjänster. Socialpolitiken ska inte användas för att forma oss till vad staten anser vara lyckliga människor, det vill säga förvaltade, utspisade, klädda och utbildade varelser. Staten har ett ansvar att öka förutsättningar för oss att själva finna vår lycka, inte att sätta höga skatter för att vi inte ska röka. Varje försök att forma oss är ett misslyckande socialpolitiskt. Problemet som uppstår när man styr in folkmassan i ett och samma fack är att man gör individen obetydlig. De som blir exkluderade mister en del av meningen med livet (Jung 1996 s. 23f).

Social trygghet, materiell välfärd åt alla och minskade klyftor ger alla upphov till en högre lycka. Förr trodde man att lycka kunde uppnås bara man såg till att öka den ekonomiska välfärden, så solidaritet och jämlikhet slutade vara en del av den offentliga debatten. Tillväxten som en gång var ett medel för att uppnå lycka och välfärd har istället blivit ett mål i sig (Flodin m.fl. 2006). Som vi kunnat se har konsekvenserna av det blivit att lyckan successivt har avtagit. Därför gäller att återigen fokusera på lyckan. I tidigare kapitel har man bland annat kunna se hur arbetslösheten påverkar vår lycka, varför inte då se till att verkligen arbeta för att lösa problemet. Men det är också viktigt att fokusera på rätt saker, det vill säga att man ordnar fler arbetstillfällen för att öka lyckan och inte för att stimulera tillväxten. Genom att minska klyftorna i samhället kan man dessutom få bort en del av jämförelsen som gör oss olyckliga.

Meningen med det här kapitlet är inte att ge konkreta exempel som att en 28 procentig inkomstskatt kan leda till att 28 000 människor blir lyckligare. För det är omöjligt att dra sådana slutsatser. Men det jag vill visa är socialpolitiken måste fokusera på rätt saker, annars kan man inte vända den negativa lyckotrenden.

7.2.1 Lycka som samhällsnytta

Att ändra socialpolitiken handlar inte enbart om de direkta fördelarna med att finns med lyckliga människor, som att de lättare får ett jobb eller att risken minskar för att de skiljer sig. Utan det finns även direkta nackdelar med olyckliga samhällsmedborgare, de har bland annat lättare för att bli fysiskt deprimerade till den grad att de inte längre kan utföra sina vanliga sociala aktiviteter. När människor har varit deprimerade en längre tid så ökar även risken för självmord (Layard 2006 s. 19f). Både om människa söker läkarhjälp eller om hon tar livet av sig så innebär det stora utgifter för staten. Problemet är inte att staten ska hjälpa människor, för det är självklart att den ska, men om man kan förebygga så är det

självkärlt bättre. Att människor blir olyckliga kan mycket väl bero på att det finns formmallar för hur man ska bete sig och det gör att vi blir lite som robotar. Vi behöver alla använda våra kreativa sidor, men för alla utgör inte arbetet den delen.

Oavsett vad som skapar denna ångest hos människor så visar studier att missbruk och kriminalitet ligger närmare till hands för olyckliga individer (Ibid.). Sen finns det i sin tur även en koppling mellan dessa två, missbrukare är ofta kriminella för att finansiera sitt missbruk. Det är viktigt att tillägga att kriminaliteten inte bara beror på missbruk, andra faktorer som ekonomiska skillnader har också stor inverkan. Oavsett hur det uppkommer är det inte bra för samhället, både missbruk och kriminalitet kostar samhället pengar. Men de har även andra negativa konsekvenser, missbruk kan göra hela familjen olycklig. Det är ingen rolig upplevelse att försöka hjälpa en medmänniska från den misär som den eviga kampen mot missbruk innebär.

8 Slutsats

Utilitaristerna förslog någon gång på slutet av 1700-talet att socialpolitiken skulle gå ut på att maximera den totala lyckan i samhället. Även om man länge strävade efter detta mål så är vi inte lyckligare idag, vad beror det på? Det kan bero på många saker, men en viktig aspekt är att det är svårt att jämföra lycka över längre perioder. Samhället på 1800-talet var hårt och kämpigt, så människorna var tvungna att hålla ihop på ett annat sätt. Samtidigt så var man glad för det man åstadkom, blev det en bra skörd så var det till glädje för alla. Samhället idag förser oss med alla livsnödvändigheter (åtminstone i väst), detta ger oss tid och möjlighet att fundera på allt som vi egentligen skulle vilja ha. Detta återspeglas speciellt bland barn som öppet säger det dom tycker och tänker, det är inte ovanligt att höra: ”mamma jag vill ha en sådan, alla andra har det!”. Vi arbetar för att förse oss själva med saker som andra har men som vi kanske inte alltid behöver.

Dagens konsumtionssamhälle är en naturlig följd av industrialismen, men samtidigt en uppmaning från staten. Det är ju de signalerna man sänder ut till sin befolkning när man fokuserar på ekonomisk tillväxt. Eftersom samhället var som det var på slutet av 1700-talet så var det kanske naturligt att man såg den ekonomiska tillväxten som lösningen på den tuffa vardagen. Utilitaristernas vaga definition lycka gjorde att det inte heller ifrågasattes. Den här uppsatsen har inte som mål att hitta en skurk, det är inte så att jag vill beskylla Bentham för att vi är olyckliga idag för att han hade en dålig definition för länge sen. Men de ekonomiska förutsättningarna har förbättrats avsevärt och vi blir inte lyckligare.

Trots att forskarna redan i mitten av 1900-talet började närma sig en definition av lycka bort från BNP/invånare, så har först nu diskussionen fått ett större omfång. Det kan bero på att definitionen, *i vilken utsträckning en individ bedömer sin sammantagna livskvalitet*, helt enkelt inte är tillräcklig tillfredställande för att ligga till grund för politiska beslut. Framstegen som gjorts av neuroforskningen ger stöd åt att lycka på något sett går att mäta. Men att den subjektiva lyckan är så pass individuell gör att det är svårt att förankra beslut till något allmängällande. Trots det så ser jag en viss betydelse i att man ändå vågar prata om lycka i den offentliga debatten. Inte i den bemärkelsen att det framkommer vad som gör en lycklig eller att gå ut och söka efter lyckan. Utan snarare en uppmaning till individernas kreativa sida och få dem att våga följa sin intuition.

I vilken utsträckning en individ bedömer sin sammantagna livskvalitet, är således ändå den definition som bestämt stämmer överens med bilden vi har av lycka. Den framhäver det individuella perspektiv som också bör utgöra grunden för de socialpolitiska besluten. Det som kanske är mest uppenbart med forskning kring lycka är att lyckan är högst individuell. Varför ska man då som Jung påpekade söka efter en gemensam faktor? Jag anser att svaret är givet. Finns det

ingen hundra procentig korrelation, så bör man inte heller söka efter den. Innebär det då att forskningen är meningslös? Inte alls, snarare tvärtom, studier av lycka har visat att det är en individuell fråga. Och ju mer man forskar desto bättre underlag har man också för vilka socialpolitiska beslut man bör ta. Även om det finns möjlighet att bestraffa regeringen genom att inte rösta på dem igen, så är det alltid en fördel att begränsa misstagen. Men felberäkningar är oundvikliga eftersom möjligheten att se in i framtiden är osannolik.

9 Referenser

- Ahlenius, Henrik, 2004. *Vad är moraliskt rätt? Texter i normativ etik i urval av Henrik Ahlenius*. Riga: Thales.
- Aronsson, Lars, 2003. "BNP". <http://susning.nu/BNP>. 5 januari 2007.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. Danmark: Studentlitteratur.
- Esaiason, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Flodin, Ulf – Lillemets, Annika – Carl Schlyter, 2006. "Den totala lyckan kan ökas genom politiska beslut", *ETC* 25 oktober. <http://etc.se/artikel/13559/lyckan-kan-oekas-genom-politiska-beslut>. 26 februari 2007.
- Haag, Anders, 2005. "Vetenskapen avslöjar lyckans hemlighet", *Svenska Dagbladet* 21mars. http://svd.se/dynamicsikt/idag_9381885.asp. 29 januari 2007.
- Landgren Möller, Elisabeth, 2005. "Lycka eller välfärd?", *Välfärd* Nr 1, s. 12-14. http://www.scb.se/Grupp/allmant/BE0801_2005K01_TI_04_A05ST0501.PDF. 14 februari 2007.
- Layard, Richard, 2003. "Happiness: Has social science a clue?". <http://www.vwl.uni-mannheim.de/stahl/tobi/happy.pdf>. 27 januari 2007.
- Layard, Richard, 2005. *Happiness. Lessons from a new science*. England: Clays Ltd.
- Lind, Daniel, 2005. "Lyckans ekonomi: ett framväxande forskningsområde", *Ekonomiskdebatt* Nr 2, s. 32-43. <http://www.ne.su.se/ed/pdf/? - 22005>. 18 januari 2007.
- Ljung, Carl Gustaf, 1996. *Själen och döden. Om individuationen*. Svensk översättning. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Mill, John Stuart, 2003. *Utilitarism*. Svensk översättning. Uddevalla: Daidalos.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöström, Mia, 2005. "Lycka är att gilla läget – och sig själv", *Svenska dagbladet* 15 december. http://www.svd.se/dynamiskt/idag/did_11308806.asp. 29 januari 2007.
- Tännsjö, Torbjörn, 2003. *Grundbok i normativ etik*. Falun: Thales.
- Vogel, Joachim – Wolf, Michael, 2004. "Index för internationella välfärdsjämförelser: Sverige i täten", *Välfärd* Nr 1, s. 7-15. http://www.scb.se/Grupp/allmant/BE0801_2004K01_TI_03_A05ST0401.pdf. 17 januari 2007.

Wallis, Claudia, 2005. "The new science of happiness", *Time*.
<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1015902,00.html>. 20
februari 2007.